

Projekt

**UCHWAŁA NR XXIV/215/20
RADY GMINY GORZYCE**

z dnia 30 listopada 2020 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024 dla Gminy Gorzyce

Na podstawie art. 87 ust.1,3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 282 z późn. zm.), art. 7 ust.1 pkt 9, art.18 ust.2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 713 z późn. zm.) po uzyskaniu opinii Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach, uchwała się, co następuje:

§ 1. 1. Przyjąć Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024 dla Gminy Gorzyce stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Gorzyce.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

Przewodniczący Rady Gminy

Piotr Wawrzyczny

*Załącznik nr 1 do Uchwały nr
Rady Gminy Gorzyce
z dnia*

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2021-2024 DLA GMINY GORZYCE

SPIS TREŚCI

<i>1. WSTĘP</i>	<i>3</i>
<i>2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>4</i>
<i>3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ</i>	<i>13</i>
<i>4. FORMY OCHRONY PRAWNEJ ZABYTKÓW</i>	<i>15</i>
<i>5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO</i>	<i>18</i>
<i>6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY</i>	<i>33</i>
<i>7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT</i>	<i>51</i>
<i>8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>53</i>
<i>9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>57</i>
<i>10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>58</i>
<i>11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>59</i>
<i>12. MISJA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>71</i>

1. WSTĘP

CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY GORZYCE

Podstawowym, ogólnie pojętym założeniem niniejszego „Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Gorzyce na lata 2021 – 2024” jest ukierunkowanie polityki Samorządu Gminnego, służącej podejmowaniu planowanych działań dotyczących finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jest to uzupełniający dokument w stosunku do innych aktów planowania gminnego. Zadaniem Programu jest także organizacja działań edukacyjnych i wychowawczych wobec miejscowej społeczności. Dla realizacji powyższego założenia niezbędna jest realizacja szczegółowych celów określonych m.in. w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o *ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami
- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, historią i zabytkami Gminy, w tym także rozróżnienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków

województwa i figurujących w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

- wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzaniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. w myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020, poz. 282)

Obowiązująca ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 3, użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;

- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;

- 15) otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Zgodnie z art. 89 organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

W art. 4 zapisano, iż ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 wskazuje, iż opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości;

- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ponadto, w art.6, ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. W art. 7 określa także formy i sposób ochrony zabytków.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72.

Na mocy art. 21 ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Art. 22 ust. 4 stwierdza, iż „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.”. W ust. 5 tego artykułu zapisano, iż w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Jak wspomniano art. 87 ustawy określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego programu opieki nad zabytkami:

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w Ustawie,
- program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji programu władze gminy sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest radzie gminy.

Artykuły 18 i 19 nakazują samorządom uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji planów zagospodarowania przestrzennego.

Dodatkowo należy wskazać odniesienia do zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, zawarte w następujących aktach prawnych:

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 713).

- *art. 7 ust. 1 pkt. 9*

„Zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

9) kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020 r. poz. 293, 471).

Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić m.in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1. ust. 2, pkt 4). Ustawa określa, iż studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powinno w swej treści zawierać następujące elementy:

- uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 1, pkt 4),
- określenie obszarów i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 2, pkt 4).

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego (art. 15, ust. 2, pkt 3),
- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15, ust. 2, pkt 4),
- określa się, w zależności od potrzeb, granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (art. 15, ust. 3, pkt 6).

Wymagania koncepcji ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39, ust. 3, pkt 2; art. 47, ust. 2, pkt 2). Projekt planu wymaga uzgodnienia z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1333)

W myśl tej ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2. , ust 2 pkt. 3).

W art. 5, ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstępianie od przepisów techniczno-budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9, ust. 3, pkt 4).

Wg art. 30 ust. 2 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wymagane jest zgłoszenie do właściwego organu. W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt. 2, oraz, w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji. Zgodnie z art. 32 ust. 1:

1. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

- 1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko,

- 2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów,
- 3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw energii – w przypadku budowy gazociągu przesyłowego, gazociągu o zasięgu krajowym lub jeżeli budowa ta wynika z umów międzynarodowych

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39, ust. 1).

Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39, ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, aujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39, ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których niewymagane jest pozwolenie na budowę, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo Budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1057).

Określa ona, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m.in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4, ust. 1, pkt 16). Regulacje z tym związane zawarte są w art. 19, który określa prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych

podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też, iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz 1219).

Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 tej ustawy przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.

Art. 101 ust. 1 określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2020 r. poz. 55 z późn. zm.).

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2, ust. 2, pkt 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6, ust. 1, pkt 3 park krajobrazowy. Zgodnie z art. 16, ust. 1.: park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Zarówno utworzenie parku krajobrazowego jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16, ust. 3, ust. 5).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 65).

W świetle art. 6 pkt 5 jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13, ust. 4 jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Cenę nieruchomości lub jej części (wyznaczonej zgodnie z art. 67) wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50% (zgodnie z art. 68 ust. 3). Właściwy organ może, za

zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę. Identyczny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73, ust. 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84, ust. 4).

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1170 z późn. zm.).

Na podstawie art. 7, ust. 1, pkt 6 ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Ustawa dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194).

Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2) jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2019 r. poz. 917, 1726),
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r., poz. 1479 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2019 r., poz. 553, 730),
- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. z 2015 r., poz. 2120).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 10 września 2019 (Dz. U. 2019 poz. 1886) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów,

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1609),
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie udzielenia dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru (Dz. U. 2017 r. poz. 1674).

3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ

Przywołana na wstępie ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadza w tej materii szereg fundamentalnych definicji i pojęć. W myśl ustawy zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z ustawą opiece podlegają – bez względu na stan zachowania – zabytki pogrupowane w trzech kategoriach:

Zabytki nieruchome będące w szczególności:

- o krajobrazami kulturowymi,
- o układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- o dziełami architektury i budownictwa,
- o dziełami budownictwa obronnego,
- o obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- o cmentarzami,
- o parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- o miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome będące w szczególności:

- o dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2018 r. poz. 574)
- instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto, zgodnie z art. 6.2. ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

4. FORMY PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW

Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii

kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu na którym znajduje się zabytek. Również wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi odpowiedni wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny. Sprawy te reguluje ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 10 września 2019 w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich

twórców,

- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pasteli, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
- 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
- 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1-12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro

– na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia

się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Na elitarną listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne. W roku 2020 w całym kraju było 105 miejsc i obiektów uznanych za pomnik historii.

Park kulturowy

Kolejną formą ochrony jest utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego lub decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzja o warunkach zabudowy, decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzja o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

Relacje pomiędzy ochroną zabytków, a planami zagospodarowania przestrzennego są regulowane przez artykuły 18, 19 i 20 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przede wszystkim art. 18 wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz w decyzjach o warunkach zabudowy.

W wymienionych decyzjach, koncepcjach, strategiach, analizach, planach i studiach, winno się w szczególności uwzględnić krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków i zapewnić im ochronę przy realizacji inwestycji oraz przywracania

zabytków do jak najlepszego stanu oraz ustalić przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami. w przypadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych, ochrona ich musi być bezwarunkowo uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i pozostałych decyzjach.

5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM I WYKONANYMI NA POZIOMIE KRAJOWYM:

KRAJOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2019-2022

Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 roku i jest efektem wykonania upoważnienia ustawowego, zawartego w artykułach 84 i 85, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i jest programem rozwoju określonym w artykule 15 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Gminny Program Opieki nad Zabytkami opiera się na założeniach programu krajowego, jednak są one dość ogólne w odniesieniu do zabytków z terenu gminy.

Cel główny Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 to stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Został on opracowany na bazie wniosków płynących z realizacji i ewaluacji Programu 2014-2017, a także zmiany systemu ochrony zabytków wprowadzonej ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw. Cel główny dzieli się na trzy cele szczegółowe, zawierające kierunki działań.

CEL SZCZEGÓŁOWY 1 Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym

1. Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami
2. Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym
3. Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach
4. Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami

Kierunek działania 1.2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

1. Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych pracowników służb konserwatorskich
2. Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich
3. Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego
4. Powołanie Centrum Architektury Drewnianej

CEL SZCZEGÓŁOWY 2 Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunek działania 2.1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

1. Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działania 2.2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego

1. Podniesienie bezpieczeństwa zasobów ruchomych przez sprzyjanie

intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje

CEL SZCZEGÓŁOWY 3 Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 3.1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości

1. Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności zabytków dla osób z niepełnosprawnościami
2. Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Kierunek działania 3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami

KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU DO ROKU 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Dokument określa zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat.

Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju realizuje cele rozwoju kraju w odniesieniu do całości przestrzeni polskiej. Biorąc pod uwagę nowy paradygmat polityki rozwoju cel strategiczny (ponadczasowy) polityki przestrzennego zagospodarowania kraju można określić następująco: efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Tak sformułowany cel – przy doborze odpowiednich celów cząstkowych oraz

instrumentów wdrożeniowych – realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów.

Drogą do zapewnienia realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach. W odniesieniu do diagnozy sytuacji, uwarunkowań oraz trendów rozwojowych sformułowano sześć wzajemnie powiązanych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w horyzoncie roku 2030:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;
- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;
- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;
- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;
- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Koncepcja wskazuje, iż wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi

formami ochrony krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz – dla obiektów rangi międzynarodowej – wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO.

Stwierdzono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbalność o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych sprzyjają rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno- przyrodniczych w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004 – 2013 ORAZ UZUPEŁNIENIE STRATEGII NA LATA 2004 – 2020

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013” jest dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

➤ **Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe**

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

- Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków;
- Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

➤ **Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego**

- Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;
- Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera ważny z punktu widzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

Priorytet i tego Programu dotyczy rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami tego priorytetu są:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także liczby stanowisk archeologicznych),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości

poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

W związku z ogólnikowym charakterem dokumentów na szczeblu krajowym niniejszy gminny program opieki nad zabytkami stara się w swoich działaniach programowych nawiązać do polityki krajowej. Wiąże się to z ich zgodnością z działaniami programu krajowego, szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji nt. zasobu zabytkowego gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

5.2 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM I WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZKIM

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO „ŚLĄSKIE 2020+”

Dokument przedstawia wizję rozwoju województwa, cele oraz sposoby ich osiągnięcia, w kontekście występujących uwarunkowań w perspektywie 2020 r. Kwestie dziedzictwa kulturowego znalazły swoje miejsce w obszarze priorytetowym C – PRZESTRZEŃ i w obszarze priorytetowym D – RELACJE Z OTOCZENIEM.

Cel strategiczny pierwszego wymienionego obszaru brzmi: „Województwo śląskie regionem atrakcyjnej i funkcjonalnej przestrzeni”. Wśród składających się na ten cel czynników wyznaczono również następujący: „Wysoki poziom ład przestrzennego i efektywne wykorzystanie przestrzeni”. Drogą do osiągnięcia wymienionego celu jest rewitalizacja terenów i obiektów, w tym poprzemysłowych i zdegradowanych, poprawa jakości i atrakcyjności przestrzeni publicznych, szczególnie centrów

miejsowości, rewitalizacja obszarów zieleni urządzonej oraz terenów rekreacyjnych, przywrócenie lub nadanie nowych funkcji obiektom zabytkowym i historycznym, rewitalizacja osiedli mieszkaniowych.

Cel strategiczny drugiego obszaru wyznacza motto: „Województwo śląskie region otwarty, będący istotnym partnerem rozwoju Europy”. Jednym z celów operacyjnych w tym zakresie jest: „Atrakcyjny wizerunek województwa śląskiego”. Środkiem do osiągnięcia zadowalających efektów będzie promowanie województwa śląskiego jako miejsca atrakcyjnego dla mieszkańców, inwestorów, studentów, turystów oraz promocja miejsc i obiektów o wartości historycznej, symbolicznej, architektonicznej i przyrodniczej.

REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY DLA WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Jest to dokument programowy określający obszary działań, jakie organy wojewódzkie podejmują na rzecz wspierania rozwoju regionu. RPO WSL na lata 2014-2020, wśród trzynastu osi priorytetowych, na piątym miejscu wymienia: Ochronę środowiska i efektywne wykorzystanie jego zasobów, w której wytyczono Działanie 5.3: Dziedzictwo kulturowe z opisem działań i poddziałań, których celem ma być zwiększenie atrakcyjności obiektów kulturowych regionu.

W ramach 1. typu projektu wsparcie skierowane będzie na inwestycje obejmujące prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane dotyczące zabytków nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, zgodnie z przyjętą przez Sejmik Województwa Śląskiego Uchwałą nr IV/38/2/2013 z dnia 01.07.2013 r.

W ramach 2. typu projektu dofinansowywane będą inwestycje obejmujące prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane dotyczące obiektów przynależnych do Szlaku Zabytków Techniki. W obu typach projektu środki nie obejmują inwestycji dotyczących zabytków ruchomych i zabytków archeologicznych oraz przedsięwzięć polegających na odnowie zabytkowych cmentarzy, czy dotyczących wyłącznie zabytkowych parków i innych form zaprojektowanej zieleni. Wsparciem objęte będą obiekty przeznaczone na cele kulturalne. Maksymalna wartość pojedynczego projektu wynosi 5 mln euro kosztów całkowitych.

Prace związane z dostosowaniem obiektów dziedzictwa kulturowego do potrzeb osób niepełnosprawnych, a także prace związane z zabezpieczeniem obiektów dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń (np. monitoring, instalacje alarmowe, przeciwpożarowe itp.) będą możliwe do realizacji jako elementy szerszych inwestycji polegających na przeprowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych w obiektach dziedzictwa kulturowego. W ramach działania 5.3. kwalifikowalne będą prace w otoczeniu obiektu do kwoty 200 000 zł. Nie jest możliwe dofinansowanie projektu polegającego wyłącznie na zagospodarowaniu otoczenia. Wsparcie nie będzie kierowane na budowę od podstaw nowej infrastruktury kulturalnej. Możliwe natomiast będą inwestycje infrastrukturalne mające na celu niezbędne dostosowanie istniejącego obiektu do nowych funkcji kulturalnych. Nie będą finansowane projekty dotyczące organizacji imprez o charakterze kulturalnym, takich jak wystawy, festiwale, które nie przynoszą efektów w dłuższej perspektywie czasowej. Wyklucza się wspieranie obiektów zabytkowych lub ich części przeznaczonych na cele mieszkaniowe, będących siedzibami szkół, służby zdrowia, poczty, administracji publicznej lub spełniającymi cele administracyjne.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Dokument definiuje cztery główne cele polityki przestrzennej województwa, wymieniając wśród nich kwestię „przestrzeni” jako ograniczonego dobra, wymagającego zrównoważonego wykorzystywania zasobów środowiska naturalnego i kulturowego. W świetle wzrastającego zapotrzebowania na zasoby środowiska, problemem staje się równoważenie sprzecznych interesów użytkowania terenu z wymaganiami jego ochrony i zachowania równowagi ekologicznej. Współczesne podejście do problemu otaczającego nas środowiska nie ogranicza się wyłącznie do zachowania krajobrazów odziedziczonych z przeszłości i zapobiegania niepożądanym ich zmianom (ochrona bierna), ale na twórczym ich przekształcaniu (ochrona czynna), wzbogacaniu i przystosowaniu do aktualnych potrzeb mieszkańców.

W świetle ochrony dziedzictwa kulturowego znaczenie mają następujące katalogi działań programowych:

- kreowanie przestrzeni publicznych umożliwiających wspólne spędzanie czasu i integrację społeczności lokalnych;

- zachowanie tożsamości kulturowo-krajobrazowej, w tym zachowanie identyfikatorów krajobrazu, charakterystycznych dla danego obszaru wraz z ich adaptacją do nowych funkcji; kształtowanie terenów zieleni miejskiej pełniących funkcje rekreacyjne, zdrowotne, estetyczne przyrodnicze;
- kształtowanie systemu zielonych pierścieni wokół miast w oparciu o lasy, parki regionalne i tereny otwarte;
- rewitalizacja zdegradowanej tkanki miejskiej;
- rekultywacja, rewitalizacja i kształtowanie terenów zdegradowanych (w tym przemysłowych, powojennych, pokolejowych) z wykorzystaniem ich na tereny o funkcjach komercyjnych i publicznych (ekologicznych, turystycznych, kulturowych, usługowych i społeczno-gospodarczych);
- wielofunkcyjny rozwój na obszarach wiejskich o niskim potencjale glebowym przy zachowaniu walorów przyrodniczych i tradycyjnego krajobrazu rolniczego;
- rozwój rolnictwa ekologicznego, agroturystyki oraz przetwórstwa produktów lokalnych i tradycyjnych na obszarach o wysokim potencjale przyrodniczym;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO NA LATA 2018 – 2021

Dokument formułuje ideę przewodnią działań na rzecz ochrony środowiska kulturowego województwa śląskiego: „Harmonijny krajobraz kulturowy oraz autentyczność materialnego i niematerialnego dziedzictwa jest czynnikiem budowy kapitału społecznego i rozwoju gospodarczego województwa oraz promocji regionu w kraju i na świecie”. W celu jej urzeczywistnienia sformułowano cele strategiczne i cele operacyjne oraz katalog działań prowadzących do ich realizacji.

Cel Strategiczny I. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i włączenie go w procesy gospodarcze, w jego ramach wskazano następujące cele operacyjne:

Cel operacyjny 1. Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa (działania: weryfikacja zabytków województwa, rozwój badań i studiów nad zabytkami województwa).

Cel operacyjny 2. Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa (działania: tworzenie w JST struktur odpowiedzialnych za sprawy dziedzictwa kulturowego i stanowiska miejskich i powiatowych konserwatorów zabytków; zarządzanie zabytkami, m.in.: tworzenie elektronicznej bazy danych na temat zabytków, opracowanie programów opieki nad zabytkami, opracowywanie planów zagospodarowania przestrzennego, wykorzystanie ustaleń planów do wprowadzenia zasad ochrony zabytków, powoływanie form ochrony zabytków, realizacja infrastruktury systemu informacji kulturowej i turystycznej, np. organizacja oznakowania drogowego do zabytków, GPS, wydawnictwa informacyjne, strony internetowe, rekomendacja obiektów o wysokich walorach zabytkowych do objęcia ochroną)

Cel operacyjny 3. Włączenie zabytków w procesy gospodarcze (działania: konserwacja i adaptacja zabytków, kreacja markowych produktów turystycznych w oparciu o obiekty zabytkowe)

Cel Strategiczny II. Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu, w jego ramach wskazano następujące cele operacyjne:

Cel operacyjny 1. Upowszechnianie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami (działania: wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym, promocja i popularyzacja zabytków i wiedzy o zabytkach)

Cel operacyjny 2. Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami (działania: promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze ochrony zabytków i opieki nad zabytkami).

5.3 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM I WYKONANYMI NA POZIOMIE POWIATU

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU WODZISŁAWSKIEGO

Na rok 2020 powiat wodzisławski nie posiada opublikowanego w dzienniku uchwał powiatowego programu opieki nad zabytkami.

5.4 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM I WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY GORZYCE

Studium jest podstawowym dokumentem planistycznym określającym perspektywiczne kierunki i uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego. Dokument stwierdza, że występujące w gminie zasoby kulturowe obejmują: obiekty, zespoły zabytkowe i obszary cenne ze względu na wartości historyczne, architektoniczne, urbanistyczne i krajobrazowe, chronione, bądź przeznaczone do ochrony i eksponowania w istniejących i przyszłych formach zagospodarowania przestrzeni gminy poprzez:

- 1) wpis do rejestru zabytków obiektów wraz z otoczeniem,
- 2) wpis do ewidencji zabytków – studium wskazuje zarówno obiekty znajdujące się na liście wojewódzkiej ewidencji zabytków, jak i proponowane do wpisu,
- 3) wyznaczenie terenów objętych strefą ochrony konserwatorskiej,
- 4) objęcie strefą ochrony wykopalisk terenów badań archeologicznych,
- 5) wprowadzenie strefy ochrony ekspozycji w celu zachowania i podkreślenia wartościowych układów kompozycyjnych, osi i przedpoli widokowych itp.,
- 6) wprowadzenie zasady zrównoważonego rozwoju, w wyniku której nowoprojektowana zabudowa mieszkaniowa i usługowa rozwijana będzie przede wszystkim w sąsiedztwie istniejących terenów zurbanizowanych i zabudowanych, celem ochrony terenów obrzeżnych i otwartych,
- 7) ukierunkowanie zasad kształtowania struktury i formy nowych założeń urbanistyczno – architektonicznych oraz wytycznych kształtowania zabudowy ze względu na: specyfikę miejsca, ochronę środowiska przyrodniczego i kulturowego, wartości układu urbanistycznego oraz ochronę poszczególnych budowli i obiektów,

- 8) zachowanie ładu przestrzennego, przy maksymalnej lecz zrównoważonej koncentracji zabudowy, chroniąc tym samym wartościowe grunty rolne, leśne i tereny zielone,
- 9) ochronę naturalnych i historycznych form krajobrazowych, kształtowanie nowo powstających elementów zabudowy i nowego zagospodarowania terenów w harmonii z istniejącym krajobrazem naturalnym i kulturowym,
- 10) ustalenie wymaganych standardów dla zabudowy oraz zasad stosowania indywidualnych rozwiązań urbanistycznych i architektonicznych pod warunkiem ich uzgodnienia w fazie koncepcji.

Studium wyznacza strefę obszarów chronionych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Proponowany zakres przestrzenny:

- 1) Gorzyce – zespół pałacowo – parkowy przy ulicy Zamkowej w skład którego wchodzi: pałac hr. Arco, pałac myśliwski, park krajobrazowy w stylu angielskim – nr rejestru A/1388/89,
- 2) Kolonia Fryderyk – zespół zabudowy osiedla patronackiego „Fryderyk” – nr rejestru A/276/09

Dla obszarów objętych decyzją wpisu do rejestru zabytków nieruchomości obowiązują przepisy w tym zakresie, w związku z czym wymagane jest uzyskanie zgody Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków każdorazowo przed przystąpieniem do wszelkich prac i działań podejmowanych przy tych obszarach.

Strefa „A” – ścisłej ochrony konserwatorskiej.

Strefa pełnej ochrony konserwatorskiej tzw. rekonstrukcji układu urbanistycznego - z bezwzględnym priorytetem wymogów konserwatorskich. Obejmuje obszar, na którym elementy dawnego układu przestrzennego zachowały się w stanie nienaruszalnym lub jedynie nieznacznie zniekształconym. Jest to obszar uznany za szczególnie ważny jako materialne dziedzictwa świadectwo historycznego. W strefie ścisłej ochrony konserwatorskiej znajdują się obiekty i zespoły wpisane do rejestru zabytków wraz z ich bezpośrednim otoczeniem. W strefie tej zakłada się

nadrzędność wymagań konserwatorskich nad wszelką prowadzoną wspólnie działalnością inwestycyjną, gospodarczą i usługową.

Strefa „B” - pośredniej ochrony konserwatorskiej.

Strefa pośredniej ochrony konserwatorskiej o rygorze utrzymania zasadniczych elementów rozplanowania, zabytkowej zabudowy oraz innych, historycznych elementów krajobrazu kulturowego. Obejmuje głównie obszary zabytkowych układów wiejskich, folwarków - częściowo przekształconych, elementy dawnego układu przetrwały w stosunkowo dobrym stanie.

Strefa „SE” - ekspozycji (ochrona ekspozycji).

Obejmuje obszary stanowiące zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów lub obiektów zabytkowych o dużych wartościach kulturowych.

Strefa „SK” - ochrony krajobrazu.

Strefa ochrony krajobrazu związanego integralnie z zespołami zabytkowymi.

Strefa obserwacji archeologicznej.

Obejmuje tereny potencjalnego występowania znalezisk archeologicznych. Obowiązuje wymóg prowadzenia wszystkich prac ziemnych pod nadzorem archeologicznym. Dla ochrony dziedzictwa archeologicznego zakłada się na terenie gminy zachowanie i ochronę wartościowych, rozpoznanych stanowisk archeologicznych, które podlegają ochronie konserwatorskiej. Ze względu na dużą ilość stanowisk proponuje się objąć teren całej gminy strefą „OW”, co skutkuje koniecznością rozpoznania nadzoru archeologicznego po wcześniejszym zaopiniowaniu przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Dla obszarów objętych obowiązkiem opracowania planów miejscowych, na etapie prac planistycznych wskazana jest weryfikacja ustalonych w zmianie Studium: zasięgów obszarów objętych strefami ochrony konserwatorskiej oraz kwalifikacji obiektów zabytkowych w gminnej ewidencji zabytków. Wprowadzone w wyniku weryfikacji zmiany zasięgów nie naruszają zgodności przyszłych planów z ustaleniami przedmiotowej zmiany Studium.

W treści dokumentu wskazano też kierunki i działania w zakresie zarządzania dobrami kultury oraz wspierania aktywności kulturalnej mieszkańców gminy. Należą do nich:

- 1) sporządzenie planu wykorzystania obiektów gminnych dla celów kultury przez mieszkańców gminy (inwentaryzacja i plan wykorzystania rezerw),
- 2) program pomocy gminy dla mieszkańców w stworzeniu centrów kulturalno - towarzyskich w gminie i sołectwach,
- 3) przeprowadzanie konkursów promujących mieszkańców aktywnych na polu kultury,
- 4) rozwijanie kultury lokalnej w partnerstwie z sąsiadami Republiki Czeskiej,
- 5) organizowanie imprez kulturalnych wykorzystujących podobieństwa i różnice kulturowe pomiędzy społecznościami po obu stronach granicy.

MIEJSCOWY PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Gmina Gorzyce posiada miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego przyjęty Uchwałą Rady Gminy nr XXXI/245/13 z dnia 3 czerwca 2013 roku.

Zgodnie z zapisami planu obowiązuje zachowanie i ochrona obszarów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków, zgodnie z przepisami odrębnymi w tym zakresie (ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dla obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków za wyjątkiem obiektów wpisanych do rejestru zabytków obowiązują następujące ustalenia:

- 1) nakaz zachowania istniejącej formy,
- 2) zakaz lokalizacji reklam o powierzchni powyżej 6m²,
- 3) w przypadku lokalizacji reklam na budynkach – obowiązuje nakaz umieszczania ich w parterach obiektów do linii gzymsu, a w razie jego braku do dolnej wysokości okien I piętra.

Dla obiektów sakralnych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków za wyjątkiem obiektów wpisanych do rejestru zabytków ustala się:

- 1) dla budynków obowiązuje utrzymanie istniejącej formy,

- 2) dla obiektów małej architektury obowiązuje utrzymanie istniejącej formy, detalu architektonicznego,
- 3) obowiązuje zakaz lokalizacji reklam na obiektach małej architektury,
- 4) obowiązuje zakaz lokalizacji reklam na elewacjach kaplic z dopuszczeniem tablic informacyjnych o obiektach.

Dla obiektów przemysłowych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków obowiązują ustalenia:

- 1) dla budynków i budowli obowiązuje utrzymanie istniejącej formy,
- 2) zakaz lokalizacji reklam na obiektach o powierzchni reklamowej większej niż 6m².

6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY GORZYCE

6.1 CHARAKTERYSTYKA GMINY GORZYCE

Gmina Gorzyce leży w południowo - zachodniej części województwa śląskiego, na krawędzi Wyżyny Śląskiej i Doliny Nadodrzańskiej, co sprawia, iż ziemia ta należy do najciekawszych krajobrazowo terenów Górnego Śląska.

Gmina zajmuje teren równinny (równina nadodrzańska) oraz łagodnie pagórkowaty (Wyżyna Śląska), powstały z utworów lodowcowych moreny dennej i resztek moreny czołowej. Średnia wys. n.p.m. wynosi ok. 260-280m. Teren opada łagodnie w kierunku północnym i północno-wschodnim, natomiast stromo (ponad sto metrów różnicy poziomów) w kierunku południowym - w stronę doliny Odry. Przez teren gminy przepływają rzeki Olza, Odra i Lesznica. Poza tym obszar gminy charakteryzuje występowanie szeregu małych jezior powstałych po wyrobiskach żwirowych, a także kompleksów leśnych stanowiących część tzw. „Zielonego Śląska”. Gmina Gorzyce, zajmująca powierzchnię ok. 65 km² (co stanowi ok. 22,3% terytorium powiatu wodzisławskiego i ok. 0,5% całego obszaru województwa śląskiego) jest zamieszkała przez ponad 21 tys. mieszkańców.

Gmina Gorzyce stanowi bardzo ciekawy obszar pod względem widokowym – rozpościera się stąd widok na Beskid Śląski, Bramę Morawską, Dolinę Odry. Krajobraz wzbogaca ekspozycja poszczególnych miejscowości np. Rogowa czy Turzy Śląskiej. Na szczególną uwagę pod względem krajobrazowym zasługują: Dolina Odry (gdzie przy jej rozlewiskach powstały ośrodki wypoczynkowe), rzeka Olza, jeziora z groblami w otoczeniu zieleni, a także tereny leśne. Największe skupisko terenów leśnych znajduje się w środkowej części gminy – pomiędzy Rogowem a Czyżowicami, ponadto występują tu znaczne obszary przeznaczone pod uprawy rolne.

Charakterystyczną cechą dla terenów gminy Gorzyce jest nadodrzańskie położenie, które skutkuje częstymi zagrożeniami powodziowymi, w historii gminy znaleźć można liczne zapisy o katastrofalnych powodziach. Pozytywną stroną tego faktu jest występowanie bardzo żyznych gleb, dzięki którym możliwe jest osiągnięcie wysokich plonów. Pokrywą glebową obszaru stanowią gleby bielcowe wykształcone z lessów i utworów lessowatych oraz bielice luźne, słabo gliniaste i gliniaste wytworzone na piaskach. W dolinach rzek (Odra, Olza i ich dopływy) zalegają mady lekkie, średnie i ciężkie, piaski rzeczne oraz kompleksy gleb mułowo-bagiennych, murszowych i torfowych.

6.2 RYS HISTORYCZNY GMINY GORZYCE

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy Gorzyce pochodzą z epoki kamienia (mezolitu i neolitu). Również liczne późniejsze znaleziska świadczą o pradawnym osadnictwie w regionie Gorzyc. Związane jest to niewątpliwie z bliskością Bramy Morawskiej, miejsca przez które od pradawnych czasów dokonywała się ekspansja ludności na północ.

Początki obecnie istniejącego osadnictwa powiązane są z historią księstwa opolsko-raciborskiego, które powstało w 1202 roku w wyniku połączenia księstwa opolskiego i raciborskiego przez księcia Mieszka Płatonogiego (1131/46 – 1211). Księstwo istniało do początku lat 80. XIII w., kiedy to zostało podzielone na cztery dzielnice: opolską, bytomską, raciborską i cieszyńską. Aż 10 spośród 12 sołectw dzisiejszej gminy ma rodowód sięgający średniowiecza.

Najazd Tatarów w 1241 i 1242 r. przetoczył się przez ziemię raciborską czyniąc poważne zniszczenia. Reakcją na spustoszenia wojenne było przyśpieszenie procesu lokacji nowych miejscowości. W wyniku XIII-wiecznej kolonizacji w okolicy powstały dwie ważne osady miejskie: Wodzisław (1257) i Bogumin (przed 1256). Z dużą dozą prawdopodobieństwa można stwierdzić, że w XIII w. powstały również: Belsznica, Bluszczów, Czyżowice, Gorzyczki, Kamień, Olza, Rogów, Syrynka, Turza. Nie można wykluczyć, że część z wymienionych osad mogła mieć wcześniejszą proveniencję – analogicznie jak w przypadku Gorzyc i Uchylska – natomiast niektóre mogły powstać jako nowo lokowane wsie u schyłku XIII w.

Powstałe w 1502 r. Wodzisławskie Państwo Stanowe, którego centrum stanowiło miasteczko Wodzisław, obejmowało 10 wsi, w tym: Czyżowice, Gorzyczki, Turzę i Uchylsko. Natomiast w skład Bogumińskiego Państwa Stanowego wchodziły: Belsznica, Gorzyce, Olza i Odra. Pozostałe trzy wsie: nieistniejący już Kamień, Bluszczów i Rogów stanowiły własność szlachecką.

Warto wspomnieć, że w 1741 przeprowadzony został nowy podział na powiaty. Wówczas ziemię wodzisławską włączono do powiatu pszczyńskiego, pozostałe do raciborskiego. W 1816 roku utworzono powiat rybnicki w skład, którego weszły Czyżowice i Turza Śląska.

Średniowieczna struktura przestrzenna miejscowości przetrwała do XIX stulecia. Charakteryzowała się zwartą zabudową na niewielkim obszarze. Rolnictwo pozostawało głównym zajęciem mieszkańców. Po uwłaszczeniu chłopów zaznaczyło się znaczne rozwarstwienie w zakresie areałów rolniczych. Obok dużych majątków funkcjonowały małe gospodarstwa chłopskie, których rozdrobnienie pogłębiało się wskutek parcelacji między synów. Równocześnie pojawiły się zmiany w technice uprawy poprzez upowszechnienie płodozmienu (tzw. czteropolówka).

W XIX w. władze pruskie kładły nacisk na eliminowanie zabudowy drewnianej, narażonej na ciągłe pożary, i zastępowały ją murowaną. Proces ten następował jednak bardzo wolno poczynając od obiektów użyteczności publicznej przez kościoły, budynki dworskie i przemysłowe.

Druga poł. XIX w. była okresem dynamicznego rozwoju kolejnictwa. W miejscach osuszonych stawów i w starorzeczach rozpoczęto eksploatację żwiru. Największa żwirownia Goldmanów funkcjonowała w Odrze od 1913 r. W 1911 r.

została podjęta decyzja o budowie kopalni węgla kamiennego „Fryderyk” w Gorzyczkach. Zaprojektowano zespół zabudowy kopalnianej, rozpoczęto drążenie szybów. Jednocześnie powstało osiedle robotnicze – Kolonia Fryderyk. Składało się na nie 13 budynków. Zakład uruchomiono w 1917 r, jednak już po sześciu latach w 1923 r. został zamknięty. Przyczyną były trudne warunki wydobywania: niewielka miąższość pokładów oraz obecność metanu. Z rozwijającym się w okolicy przemysłem związana była również, wybudowana w tamtym czasie Kolonia Olecka w Olzie. W roku 1922 do powiatu rybnickiego przyłączono Gorzyce, Gorzyczki, Uchylsko, Rogów, Bełsznicę, Błuszczów, Kamień, Odrę i Olzę.

Wysadzenie przez polskich saperów mostów na Odrze było jednym z pierwszych wydarzeń II wojny światowej. Już 1 września Niemcy zajęli teren gminy. W trakcie wojny na terenie Gorzyczek powstały dwa obozy dla ludności polskiej wysiedlanej m. in. z okolic Żywca. W 1945 r. przez gminę przebiegała linia frontu - na tym odcinku toczyły się zaciekle walki o Bramę Morawską i dostęp do strategicznego Zagłębia Karwińsko-Ostrawskiego. Niemcy stawiali opór aż do końca kwietnia. W efekcie w gruzach legły Gorzyczki, Rogów i Olza, pozostałe wsie również poniosły straty.

W 1954 utworzono powiat wodzisławski, w 1973 roku powstaje gmina Gorzyce. Od 1 stycznia 1999 roku gmina wchodzi w skład województwa śląskiego, znajdując się nadal w obrębie powiatu wodzisławskiego.

6.3 ZABYTKI NIERUCHOME

Na terenie Gminy Gorzyce znajduje się wiele przykładów zabytkowej architektury, które są cennymi i wartymi poznania obiektami. Zestawienie obiektów w GEZ znajduje się na końcu opracowania. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć:

Założenie pałacowo-parkowe hr. Arco w Gorzyczkach

Pałac powstał w XIX w. w stylu klasycystycznym. Usytuowany jest w południowo-zachodniej części założenia, w sąsiedztwie drogi Gorzyce – Chałupki, od której prowadzi aleja dojazdowa, poprzedzona okazałą bramą, otwierającą się przed frontem pałacu w kolistej monumentalny podjazd. Budynek pałacu założony jest na planie kwadratu, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, wybudowany z cegły,

otynkowany, nakryty czterospadowym wysokim dachem krytym dachówką karpiówką. Front pałacu zwrócony w kierunku północno - wschodnim. Wejście poprzedzone jest kolumnowym portykiem. Na osi portyku w dachu trójkątny tympanon. Od strony ogrodu - taras.

Pałacyk myśliwski to obiekt zlokalizowany w południowo-zachodnim krańcu założenia pałacowo - parkowego. Obiekt wybudowany jest w stylu neobarokowym. Założony jest na planie podkowy zwróconej frontem w kierunku drogi Gorzyce - Chałupki. Obiekt wybudowany z cegły, pierwotnie w całości otynkowany. Budynek założony jako parterowy, na wysokim cokole z trzykondygnacyjną wieżą bramną, z wyższymi pawilonami na zakończeniu ramion podkowy. W latach 60-tych nadbudowano drugą kondygnację. Korpus główny obiektu nakryty jest dwuspadowymi dachami, boczne pawilonu - czterospadowymi, wieża - baniastym hełmem.

Park założony w stylu krajobrazowym. Posiada nieregularny kształt, zajmuje teren o nieznacznym nachyleniu w kierunku południowo - zachodnim. W zachodniej części park przecina płynący z południowego - wschodu na północny - zachód potok, obok potoku - staw.

Całe założenie stanowi, obok sanktuarium w Turzy Śląskiej, najbardziej charakterystyczny element przestrzenny gminy Gorzyce, pełniąc tym samym ważną rolę w krajobrazie regionu. Zachowany do dnia dzisiejszego w dość dobrym stanie jest niewątpliwie najcenniejszym zabytkiem gminy.

Figura św. Jana Nepomucena w Bluszczowie

Pomnik wysokości około pięciu metrów usytuowany jest na szczycie wzgórza pomiędzy Rogowem a Bluszczowem, w otoczeniu zieleni. Barokowa figura z XVIII wieku wykonana została prawdopodobnie przez wybitnego śląskiego rzeźbiarza Jana Melchiora Oesterreicha (analogia do figury św. Jana Nepomucena z Raciborza). Dokładna data powstania figury nie jest znana, datuje się ją na około 1730 rok. Figury przedstawiają świętego Jana Nepomucena (zwróconego twarzą w kierunku Czech i doliny nadodrzańskiej) oraz żebraka na skłębionych chmurach. Ustawione są na wysokim ośmiobocznym cokole na postumencie. Po obu jego stronach znajdują się figury świętych. W 2002 roku figura została odrestaurowana. Figura wpisana jest do rejestru zabytków.

Zespół osiedla patronackiego „Kolonia Fryderyk” w Gorzycach – stanowi obecnie część sołectwa „Kolonia Fryderyk”

Na zachód od Gorzyc przed I wojną światową (1913r.) wydrążono szyb górniczy tzw. Friedrichschacht. Kopalnia przestała funkcjonować w okresie międzywojennym. Przy kopalni wybudowano zespół domów urzędniczych przy obecnej ulicy Leśnej (tzw. Familoki). „Kolonia Fryderyk” powstała w latach 1913 – 1918 jako przykopalniana osada górnicza. Budynki wzniesiono w stylu modernizmu. Z zaplanowanych wówczas 47 domów zbudowano 13. W skład osiedla wchodziły zabudowania pełniące funkcję: mieszkalną „familoki” dla robotników i „beamtry” dla urzędników, budynki gospodarcze, administracyjne i handlowe. W „Kolonii Fryderyk” „beamtry” powstały w bezpośrednim sąsiedztwie kopalni, natomiast przedmiotową część osiedla stanowiły „familoki” zajmowane przez robotników. Były to budynki o wysokich dachach dwuspadowych, krytych dachówką ceramiczną. Budynki przy ul. Leśnej 1, 3, 5, 7 oraz przy ul. Kopalnianej 57, 59, 61 zostały wpisane do rejestru zabytków pod nazwą „Zespół zabudowy osiedla patronackiego Fryderyk” położony w Gorzyczkach.

Zabudowania przysiółka „Familoki” zlokalizowane przy terenach zalesionych są zespołem o dużych wartościach architektonicznych. Są to cztery budynki przy ul. Leśnej (szkoła i budynki mieszkalne), murowane, otynkowane z wysokimi dachami krytymi dachówką ceramiczną. Budynki charakteryzują się rozbudowaną formą architektoniczną oraz ciekawym detalem (portal szkoły). Zabytkowe zabudowania przemysłowe znajdują się po drugiej stronie ulicy, związane z dawną kopalnią.

Kaplica pod wezwaniem Świętej Rodziny przy ulicy Wiejskiej w Olzie

Usytuowana jest w południowej części Olzy, przy głównej drodze, na ogrodzonym terenie. Neoklasycystyczna z 1801 roku wzniesiona na miejscu wcześniejszej drewnianej kaplicy pod wezwaniem św. Jana Nepomucena. Posadowiona na rzucie prostokąta z wejściem od strony południowej. Główne wejście jest zakończone prosto, ujęte w ozdobny portal. Kaplica jest murowana, nakryta dachem dwuspadowym z sygnaturką. Okna są zakończone łukiem. W szczycie znajduje się płaskorzeźba ujęta ozdobnym obramieniem, pod dachem – ozdobny gzyms wieńczący, ze ściętymi narożnikami. Zniszczona po powodzi w 1997 roku kaplica została odremontowana.

Kościół p.w. św. Anioła Stróża w Gorzycach

Pierwotny kościół drewniany posiadał wezwanie Wniebowzięcia Matki Boskiej. Po pożarze w 1800 roku do Gorzyc przeniesiono kościół drewniany z Pilchowic. Kościół murowany wybudowano w latach 1862-1869. Uległ on zniszczeniu na skutek działań wojennych w 1945 roku. Obecny kościół, usytuowany na wzgórzu, wybudowany został w 1948 roku. Kościół jest budowlą trzynawową z transeptem. Fasada akcentowana jest wieżą zegarową na rzucie kwadratu. Elewacje wzbogacone gzymsami oraz ostrołukowymi blendami. Po stronie wschodniej kościoła znajduje się cmentarz. Kościół stanowi dominantę przestrzenną w układzie urbanistycznym sołectwa.

Kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Rogowie

Kościół murowany w Rogowie wybudowano w 1897 roku według projektu Schneidera obok wcześniejszego, drewnianego kościoła p.w. św. Marcina. Kościół ten uległ całkowitemu zniszczeniu w roku 1945 podczas działań wojennych. Nowy kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa powstał według projektu Adolfa Hanaka z Olzy w latach 1945-1948. Kościół jest murowany, otynkowany. Trzynawowy z transeptem oraz wieżą w fasadzie wraz z zegarem, na rzucie kwadratu. Wieża zwęża się schodkowo do góry. Dach jest wysoki dwuspadowy z sygnaturką o formie podobnej do zwieńczenia wieży. Elewacje ozdobione detalem wykonanym w tynku (lizeny w narożach, gzymsy, płyciny obramiające okna nawy i transeptu). Ściany szczytowe transeptu są zwieńczone schodkowymi szczytami. Kościół pełni ważną funkcję w krajobrazie, jest dominującym przestrzennie elementem.

Sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej w Turzy Śląskiej

Zamiar budowy kościoła w Turzy Śląskiej powstał w 1947, a budowlę ukończono w rok później. W roku 1959 do Turzy Śląskiej przywieziona została przywieziona z Fatimy figura Matki Boskiej Fatimskiej, co przyczyniło się do wzrostu znaczenia sanktuarium, figurę umieszczono w tzw. „małej wieży” (wykusz w fasadzie). W sanktuarium znajduje się obraz Matki Boskiej Fatimskiej ozdobiony koronami papieskimi. Kościół jest murowany, otynkowany z wieżą na rzucie kwadratu, 3 - nawowy o dachu dwuspadowym. Wejście jest poprzedzone monumentalnymi schodami, akcentowane wysuniętym portykiem. W fasadzie na osi znajduje się wąski wykusz z figurą Matki Boskiej Fatimskiej zwieńczony kulą z krzyżem. W otoczeniu kościoła są obiekty sakralne oraz małej architektury związane z sanktuarium

(podcienia, studnia, droga krzyżowa itp.). Kościół usytuowany jest w otoczeniu wysokiej zieleni. Kościół stanowi istotną dominantę przestrzenną w okolicy poprzez swoje położenie na wzgórzu.

Zespoły urbanistyczne i ruralistyczne

W skład gminy Gorzyce wchodzi dwanaście sołectw: Belsznica, Bluszczów, Czyżowice, Gorzyce, Gorzyczki, Kolonia Fryderyk, Odra, Olza, Osiny, Rogów, Turza Śląska, Uchylsko oraz obszar byłego sołectwa Kamień, zajęty pod polder „Buków”. Wszystkie sołectwa w gminie funkcjonują jako wiejskie. Wiejski charakter miejscowości czytelny jest głównie w ruralistycznym układzie przestrzennym. Występujące na omawianym terenie miejscowości to dawne wioski i przysiółki, zlokalizowane u wylotu Bramy Morawskiej, na terenie pagórkowatym i głęboko wciętych dolin.

W każdej miejscowości występowała jedna, czasami dwie główne ulice (np. Czyżowice, Gorzyczki, Olza), czasami zabudowa koncentrowała się wzdłuż niewielkich cieków wodnych (Gorzyce, Turza Śląska). Tylko miejscowość Olzę założono pomiędzy meandrującymi i podtapiającymi wodami Odry i Olzy. Do dnia dzisiejszego czytelny jest układ urbanistyczny poszczególnych miejscowości, głównie w typie „ulicówki”. Obecnie w miejscowościach gminy dominuje zabudowa jednorodzinna (jedno lub dwukondygnacyjowa). Nieliczne są budynki trój kondygnacyjne lub większe kubaturowo budynki kilkurodzinne. Występują zarówno budynki historyczne, powstałe głównie w I poł. XX w., jak i zabudowa powojenna, z silnie zaznaczającymi się domami typu „pudełkowego” (z charakterystycznymi płaskimi dachami) oraz licznie powstałymi w ostatnich dwóch dekadach domami o spadzistych, wielopołaciowych dachach i o bardziej urozmaiconej bryle.

W poszczególnych miejscowościach gminy Gorzyce zabudowa, zarówno mieszkalna, jak i gospodarcza, pierwotnie była drewniana. Dla odmiany zabudowania folwarczne są głównie murowane, czasem mieszane – murowano-drewniane. Budynki zazwyczaj budowano na rzucie prostokąta, w konstrukcji drewnianej, z dwuspadowymi dachami z pokryciem słomianym. Restrykcyjne przepisy przeciwpożarowe w państwie pruskim spowodowały, że w wiejskiej zabudowie mieszkalnej i gospodarczej około połowy XIX w. zaczęto budować głównie obiekty murowane. Budownictwo murowane stopniowo wypierało zabudowę drewnianą i na przestrzeni ponad stulecia ruralistyczna architektura drewniana zanikła.

Zabudowa przemysłowa i poprzemysłowa

Na terenie gminy Gorzyce brak znaczących obiektów przemysłowych. Jedyny większy kompleks to zespół zabudowy dawnej Kopalni Węgla Kamiennego „Fryderyk” w Gorzyczkach (ul. Leśna). Zakład powstał w latach 1913-1917 z inicjatywy Zachodnio-Czeskiego Towarzystwa Górniczego z siedzibą w Wiedniu. Obecnie po dawnej kopalni zachowało się 10 budynków (głównie pochodzących z 1917 r.), z których część jest użytkowana przez trzy podmioty gospodarcze, a pozostała część jest nieużytkowana (budynek administracyjny, warsztat mechaniczny i kuźnia, budynek biurowy, stajnia, portiernia, kotłownia i maszynownia, sprężarkownia i siłownia wraz z rozdzielnią elektryczną, łaźnia wraz z lampiarnią i markownią, pompownia, stolarnia).

Obecny kształt dworca w Olzie (ul. Dworcowa 56) jest wynikiem rozbudowy podjętej w latach 1912-15. Z zespołu zachował się budynek dworcowy z 1915 r. oraz dawny warsztat zabezpieczenia ruchu (obecnie budynek gospodarczy) z 1924 r.

Do niewielkich zespołów przemysłowych na terenie gminy zaliczyć można budowle inżynierskie zlokalizowane w Olzie przy ul. Wałowej, obejmujące most kolejowy na rzece Odrze z początku XX w., który zniszczony w czasie II wojny światowej został odbudowany 1948 r. oraz przepust wałowy z drewnianymi wrotami oraz mostem, wykonany około 1914 r. Charakter historyczny ma również powstały ok. 1884 r. stalowy, nitowany wiadukt nad torami kolejowymi znajdujący się w Gorzycach, w ciągu ulicy Piaskowej.

Obiekty użyteczności publicznej.

Na terenie gminy znajduje się niewiele obiektów użyteczności publicznej o charakterze zabytkowym i historycznym, wszystkie są zresztą po przebudowach. Dawne szkoły istniały w Gorzycach – organistówka, Czyżowicach, Belsznicy, Gorzyczkach, Odrze, Olzie, Bluszczowie, Rogowie i Turzy Śląskiej. Szkoła w Turzy Śląskiej, wybudowana na pocz. XX w. jest silnie przekształcona. Zmodernizowana została również szkoła w Gorzycach, pochodząca z 1955 r. Przekształceniom uległ budynek dawnej strażnicy wojsk ochrony pogranicza w Gorzycach (ul. Bogumińska 13), wybudowany ok. 1950 r., gdzie widoczne są cechy stylistyki 20-lecia międzywojennego. Ostatnim obiektem użyteczności publicznej o cechach zabytkowych jest dawna restauracja z salą bankietową w Belsznicy (ul. Raciborska 144) z pocz. lat 30. XX w., z charakterystyczną salą bankietową nakrytą dachem w kształcie półwalca.

Wyżej wymienione trzy obiekty o utylitarnym charakterze posiadają proste formy architektoniczne, pozbawione niemalże detalu architektonicznego.

Architektura sakralna

Do ważnych budowli każdej miejscowości zaliczają się budowle sakralne. W Rogowie w latach 1896-1898 obok małej drewnianej świątyni wybudowano wg projektu znanego architekta Ludwika Schneidera monumentalny, neogotycki kościół. W trakcie prac budowlanych w 1897 r. spłonęła drewniana świątynia rogowska. Kościół neogotycki po zakończeniu działań wojennych w 1945 r. znajdował się w całkowitej ruinie. Na zrębie tej świątyni wybudowano wg projektu budowniczego Adolfa Hanaka z Olzy w latach 1945-1948 istniejący kościół.

W Gorzycach w miejscu drewnianego kościółka w latach 1862-1869 wybudowano murowaną świątynię, która jednak uległa znacznym zniszczeniom w czasie działań wojennych w 1945 r. (ok. 80 %). W latach 1946-1948 została odbudowana (od podstaw ściana północna i ściany prezbiterialne), wg projektu wcześniej wspomnianego budowniczego Hanaka. We wnętrzu znajdują się pierwotne, neogotyckie ołtarze wraz z cennym obrazem Matki Bożej Częstochowskiej.

Oba kościoły: rogowski i gorzycki są budowlami trójnawowymi, zbudowanymi na rzucie krzyża, o modernistycznych formach elewacji. Analogicznie opracowane zostały fasady z dominującą wieżą o schodkowym układzie. Również kościół w Olzie p.w. Najświętszej Marii Panny Królowej Pokoju posiada cechy modernistyczne. Zbudowany został w latach 1932-1935 wg projektu architekta kurialnego – Jana Affy. Podobnie jak wcześniej wymienione obiekty został zniszczony w 1945 r. i odbudowany rok później.

Ostatni z kościołów na terenie gminy o formach modernistycznych wybudowany został w 1947 r., wg projektu budowniczego Wiktora Majwaldy z Jedłownika. Świątynia ta, zwana „Śląską Fatimą” jest jednym z istotniejszych sanktuariów i miejsc pielgrzymkowych w Polsce. Pomimo faktu, iż tylko trzy spośród wymienionych kościołów: w Gorzycach, Olzie, Rogowie i Turzy Śląskiej, to obiekty odbudowane po zniszczeniach drugiej wojny światowej, wszystkie reprezentują jednolitą koncepcję architektoniczno – przestrzenną oraz stylistyczną, stając się niezwykle istotnymi elementami przestrzennymi i krajobrazowymi danych miejscowości.

Cmentarze

Osobną grupę obiektów, tym razem o charakterze urbanistycznym są cmentarze. Spośród kilku cmentarzy parafialnych i jednego komunalnego tylko jeden - stary cmentarz w Gorzycach ma charakter zabytkowy, zarówno jeżeli chodzi o nagrobki (szczególnie pochówek właścicieli ziemskich - rodziny Arco) i o zieleń cmentarną (obwodowy szpaler lip drobnolistnych w wieku około 90 lat).

Obiekty małej architektury

Na terenie gminy Gorzyce zlokalizowanych jest ponad czterdzieści obiektów tzw. małej architektury o charakterze zabytkowym. Są to głównie obiekty sakralne: krzyże pokutne, kapliczki słupowe, kaplice i kapliczki kubaturowe, figury pomnikowe oraz najbardziej charakterystyczne - krzyże kapliczkowe w typie Bożych Mąk. Najstarszą jest kaplica w Olzie p.w. Świętej Rodziny, zlokalizowana przy ul. Wiejskiej 16, wpisana do rejestru zabytków (nr rej. A/4/99 z dn. 30.04.1999 r.). Do rejestru wpisano również kapliczkę Machników w Bluszczowie (nr. rej. A/496/18 z dn. 12.02.2018 r.)

Do najstarszych obiektów małej architektury zachowanych nie tylko na terenie Gminy Gorzyce ale również na Śląsku (a nawet w skali ogólnopolskiej) zaliczają się krzyże pokutne. W gminie Gorzyce znajdują się trzy obiekty tego typu, powstałe zapewne w XIV-XVI w.: w Olzie (przeniesiony z ul. Dworcowej na teren przy kapliczce przy ul. Wiejskiej) i w Rogowie (przeniesione na teren przy kościele parafialnym).

Spośród krzyży najwięcej jest kamiennych krzyży kapliczkowych z figurą Chrystusa i Matki Boskiej, zazwyczaj w niszy. Zachowanych jest 19 krzyży kapliczkowych. Najstarszymi obiektami są krzyże w: Gorzycach przy ul. Raciborskiej 27 (1880 r.), Czyżowicach przy ul. Wiejskiej 34 i 42 (oba z 1887 r.) oraz w Gorzycach na terenie starego cmentarza (1887 r.).

Na terenie gminy znajduje się ponadto kilka wolnostojących figur, posadowionych na większych lub mniejszych postumentach. Są to obiekty współczesne, a zlokalizowane są głównie w otoczeniu kościołów parafialnych w Turzy Śląskiej i Gorzycach. Obiektem o walorach historycznych jest pomnik Powstańców Śląskich z 1928 r., znajdujący się w parku Olszynka w Bluszczowie. Otrzymał on formę piramidalnego obelisku z orłem w zwieńczeniu. Na terenie gminy Gorzyce znajdują się

również inne typy małej architektury, takie jak drewniane krzyże przydrożne, grotty maryjne i tzw. kapliczki skrzynkowe. Są to jednak obiekty pozbawione cech zabytkowych, powstałe po II wojnie światowej.

Zieleń zabytkowa

Na terenie gminy Gorzyce można spotkać kilka typów historycznych, intencjonalnych kompozycji zieleni. Tak jak w pozostałej części województwa śląskiego, większość z nich powstała pomiędzy końcem XVIII a drugą połową XIX w. Kształtowano je, w oparciu o istniejące, pierwotne zadrzewienia, wielokrotnie przekształcając w miarę zmian mód ogrodniczych. Nie wszystkie kompozycje parkowe można wiązać bezpośrednio z konkretnymi szkołami sztuki ogrodowej. Dotyczy to szczególnie wielkich kompozycji krajobrazowych, których twórcy, ze względu na swoją pozycję społeczną, korzystali ze wszelkich najlepszych dostępnych wzorców. Przykładem jest komponowany układ parkowo - krajobrazowy w Gorzycach nawiązujący do wzorców wielkiej kompozycji krajobrazowej Świerklańca.

Zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa śląskiego:

LP.	miejsowość	Adres	Obiekt objęty ochroną	nr rejestru zabytków
1	Gorzyce	ul. Zamkowa	Zespół pałacowo-parkowy: pałac hrabiów d'Arco z XIX/XX wieku - pałac myśliwski z XX wieku - park krajobrazowy w stylu angielskim z XIX Granice ochrony obejmują całość założenia pałacowo-parkowego	A/1388/89 -10.10.1989
2	Gorzyczki		Stanowisko archeologiczne nr 1 - grodzisko średniowieczne typu stożkowatego - na południowy wschód od drogi prowadzącej z Gorzyczek do Gorzyc, na północ od doliny rzeki Olzy	A/1105/69- 22.12.1969
3	Olza	„Ul. Wiejska (naprzeciw domu nr 52, za domem nr 14)	Kaplica pod wezwaniem Świętej Rodziny wzniesiona w 1801 roku w stylu klasycystycznym. Granice ochrony obejmują kaplicę	A/4/99 - 30.04.1999

4	Rogów		Rzeźba Święty Jan Nepomucen, figura wolnostojąca, barokowa, z XVIII wieku, wykonana z piaskowca, o wysokości około 5 metrów	B/585/84 - 4.05.1984
5	Gorzyczki - Kolonia Fryderyk	ul. Leśna 1,3,5 7. ul Kopalniana 57,59,61	Zespół zabudowy osiedla patronackiego .Fryderyk" Położony w Gorzyczkach	A/276/09-31.12.2009
6	Bluszczów	ul. Powstańców Śląskich 15a	Kapliczka przydrożna Machników w miejscowości Bluszczów	A/496/2018 12.92.2018
7	Rogów	ul. Raciborska 40 w Rogowie	Krzyż pokutny (tzw. Maltańczyk)	B/366/2018 14.08.2018
8	Rogów	ul. Raciborska 40 w Rogowie	Krzyż pokutny	B/367/2018 14.08.2018
9	Olza	ul. Wiejska działka nr 341	Krzyż pokutny	B/409/2019 31.12.2019

Treść niniejszego rozdziału oparta jest na danych z archiwów Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, Urzędu Gminy w Gorzycach, Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla gminy Gorzyce na lata 2016-2020 oraz opracowaniach własnych na podstawie materiałów książkowych i internetowych.

Zasady dotyczące zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz do gminnej ewidencji zabytków

Zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami rejestrowymi przez ich właścicieli i użytkowników reguluje przede wszystkim ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. oraz akty wykonawcze do ustawy, w tym m.in. Rozporządzenie MKiDN z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków.

Obowiązek zgodnego z przepisami użytkowania i zarządzania obiektem zabytkowym spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Niezależnie od w/w obowiązków użytkownik zabytku jest zobowiązany zawiadomić służby konserwatorskie o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków, pozwolenia konserwatorskiego wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;

- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów,
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni.;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania;

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić: 1) prace konserwatorskie, 2) prace restauratorskie, 3) badania konserwatorskie – na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Właściciel lub posiadacz zabytku może wystąpić do właściwego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z

zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

Należy podkreślić, że główną zasadą konserwatorską podczas planowania remontu obiektu zabytkowego jest wykonanie go przy użyciu materiałów historycznie uzasadnionych, z maksymalnym zachowaniem substancji zabytkowej i minimalną w nią ingerencją, tj. obowiązuje zasada kontynuacji tradycyjnych materiałów i technologii (w zależności od konkretnego budynku - tj. kamień, cegła, drewno, szkło, dachówka ceramiczna w kolorze ceglasczerwonym, blacha miedziana, cynkowa lub tytanowo - cynkowa, gont, łupek, tynki, zaprawy i farby, które pozwolą na „oddychanie” muru), charakterystycznych dla okresu powstania obiektu - takie rozpoznanie winno wynikać np. z badań archiwalnych (źródeł ikonograficznych, fotograficznych, pisanych itp.) lub badań konserwatorskich substancji zabytkowej obiektu (dotyczy to głównie prac na elewacji, klatkach schodowych, piwnicach, werandach/balkonach, schodach, balustradach, bramach przejazdowych oraz wobec wszelkiej stolarki otworowej - okna i drzwi) - niedopuszczalne jest stosowanie a historycznych materiałów budowlanych np.: stolarka otworowa wykonana z PCV, blachodachówka/gont bitumiczny, czy styropian/wełna do ocieplania zewnętrznego.

6.4 ZABYTKI RUCHOME

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje

się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

6.5 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic gminy Gorzyce. Środowisko kulturowe gminy zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki pradziejowej do epoki nowożytnej. Stanowiska ewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze. Do rejestru zabytków wpisane jest jedno stanowisko - grodzisko średniowieczne typu stożkowego w Gorzyczkach (nr rej. A/1105/69 z dnia 22.12.1969).

Podziału zabytków archeologicznych (stanowisk archeologicznych) można dokonywać stosując różne kryteria, takie jak chronologia bądź funkcja. Z uwagi na problemy ochrony konserwatorskiej oraz wszelkiego rodzaju zagrożenia należy stosować podział na:

- stanowiska płaskie (cmentarzyska, osady, obozowiska) - jest to najtrudniejsza grupa stanowisk jeżeli chodzi o ich ochronę z uwagi chociażby na miejsce ich zalegania - przeważnie na obszarach podlegających różnym działaniom inwestycyjnym oraz działalności rolniczej;
- stanowiska o własnej formie terenowej (grodziska, strażnice, wały, kurhany, kopce). Są one przeważnie dobrze widoczne w terenie i znane lokalnym społecznościom;
- nawarstwienia kulturowe w obrębie starych miast;
- stanowiska nawodne i podwodne. Ich specyfika, jak sama nazwa wskazuje, wynika przede wszystkim z miejsca zalegania. Chodzi tu o stanowiska nawodne, będące efektem działalności osadniczej kultury kurhanów zachodniobałtyjskich i tworzone w obrębie jezior na tzw. „sztucznych

wyspach”, a także relikty wszelkich mostów, grobli, przyczółków i innych pozostałości działalności człowieka, które w chwili obecnej zalegają w obrębie zbiorników wodnych.

6.6 ZABYTKI MUZEALNE

Na terenie gminy Gorzyce brak jest placówek muzealnych.

6.7 ELEMENTY DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jest to pojęcie trudno definiowalne w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne obejmuje także przejawy zachowań kulturowych i ich wytworów, takie jak: tradycje i przekazy ustne (w tym język jako narzędzie przekazu), spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem, lokalną kuchnią itp., obecne zwłaszcza w miejscowościach wiejskich gminy.

Najcenniejszą historyczną pozostałością niematerialną gminy jest dziedzictwo związane z lokalnymi kapliczkami przydrożnymi, świadczącymi o chrześcijańskim charakterze omawianych terenów. Kapliczki wznoszono z różnych przyczyn: dla podkreślenia wiary katolickiej, ze względu na kult świętych, z powodu dramatycznych wydarzeń jakie dotykały teren gminy, ze zwykłej potrzeby serca. Kapliczki skupiały życie religijne wsi, zwłaszcza w miejscach gdzie nie było kościoła.

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT słabych i mocnych stron gminy Gorzyce, a także szans i zagrożeń.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none">• Atrakcyjne położenie Gminy, sprzyjające rozwojowi turystyki• Przygraniczne położenie• Bezpośrednie sąsiedztwo rzeki Odry• Duża liczba zbiorników wodnych oraz rzek, a także obszarów leśnych• Bliskość konurbacji śląskiej• Dobra dostępność komunikacyjna – zarówno kolejowa, jak i drogowa• Bogata historia Gminy• Interesujące obiekty zabytkowe – kościoły, pałace, parki, obiekty techniczne, układy przestrzenne• Duża liczba obiektów małej architektury sakralnej• Utrzymanie w dobrym stanie większości obiektów sakralnych oraz obiektów użyteczności publicznej• Dobre pokrycie Gminy siecią szlaków turystycznych oraz szlaków wodnych• Korzystna lokalizacja Gorzyc w centrum obszaru Gminy• Czystość środowiska• Wykorzystywanie funduszy	<ul style="list-style-type: none">• Zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków• Niezbyt dobry stan zachowania części założeń zabudowy• Niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego• Niezbyt duże środki w budżecie Gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego• Brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych• Zbyt duża sezonowość turystyki

<p>unijnych przez władze Gminy</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zainteresowanie historią i kulturą regionu wśród władz Gminy • Odbywające się regularnie imprezy kulturalne • Lokalne tradycje i zwyczaje, kultywowane wśród mieszkańców gminy • Często aktualizowana strona internetowa Gminy, zawierająca informacje dotyczące historii i zabytków regionu 	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie środków budżetowych Gminy na działania związane z ochroną zabytków • Pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków • Szersza promocja walorów kulturowych i przyrodniczych terenów wiejskich, kierująca turystów w mniej znane rejony gminy • Wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości • Wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne • Tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby • Dobrze rozmieszczone dominanty i subdominanty w układzie przestrzennym wsi • Współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk) • Korzystanie ze wsparcia struktur takich jak np. Krajowa Sieć Obszarów 	<ul style="list-style-type: none"> • Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie nawiązujących do charakteru regionu • Zmiany w układach ruralistycznych związane z nową zabudową • Niewłaściwe działania inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych • Zła sytuacja finansowa użytkowników obiektów zabytkowych • Zanik tradycji i tożsamości regionalnych • Migracje ludności • Częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego • Niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych • Klęski żywiołowe (zwłaszcza powodzie) i inne zdarzenia losowe • Akty wandalizmu

<p>Wiejskich</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy itd. • Powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych • Tworzenie systemu informacji turystycznej oraz jednolitej identyfikacji wizualnej obiektów zabytkowych • Komplementarność Programu Gminnego z Programem Opieki nad Zabytkami dla Województwa Śląskiego 	
---	--

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY GORZYCE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla gminy Gorzyce formułuje szereg długofalowych celów działań samorządu w zakresie opieki nad zabytkami gminnymi. Wyznaczone kierunki i zadania powstały w oparciu o konsultacje z władzami gminy i uwzględniają specyfikę dziejów gminy, charakter jej dziedzictwa kulturowego oraz są zgodne z celami wyznaczonymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W związku z dużą atrakcyjnością turystyczną terenów gminy Gorzyce, w celu jak największej przydatności niniejszego dokumentu dla potrzeb rozwoju turystyki w wymienionych tu założeniach postawiono przede wszystkim na realność poszczególnych działań i uwzględniono wyznaczone wcześniej kierunki rozwoju gminy. Dzięki temu istnieją możliwości realizacji poniższych priorytetów w najbliższym horyzoncie czasowym.

CEL GŁÓWNY 1 – BUDOWANIE MARKI NA ARENIE KRAJOWEJ I MIĘDZYNARODOWEJ W OPARCIU O BOGACTWO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Cel szczegółowy 1.1 Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego

Działania:

- Rozwijanie istniejących produktów turystycznych opartych na szlakach turystycznych, kulturowych lub ścieżkach edukacyjnych
- Tworzenie nowych produktów, ze szczególnym uwzględnieniem innowacyjnych form turystyki bądź aktywności mogących przyciągnąć turystów
- Organizacja lub kontynuacja organizacji imprez masowych, związanych z lokalnym zasobem zabytkowym i kulturalnym
- Organizacja imprez lokalnego zasięgu, przybliżających mieszkańcom gminy i regionu wartości historyczne gminy
- Postawienie na innowacyjność projektów w celu wyróżnienia się spośród miast konkurencyjnych

Cel szczegółowy 1.2 Wykorzystanie Internetu i multimediiów w celu nowoczesnej promocji walorów zabytkowych

Działania:

- Dbłość o aktualizację strony Gminy o informacje związane z dziedzictwem historycznym, przy zachowaniu odpowiedniej czytelności przekazu
- Wykorzystanie nowoczesnych technologii dostępnych w profesjonalnych serwisach, takich jak Google Earth, Panoramio, Google StreetView i innych, umożliwiających np. wirtualne spacerunki po najciekawszych miejscach
- Stworzenie systemu informacji przestrzennej z warstwą informacyjną na temat obiektów zabytkowych wchodzących w skład Gminnej Ewidencji Zabytków oraz udostępnienie go na forum publicznym
- Kontynuacja komunikacji internetowej poprzez korzystanie z serwisów Facebook, YouTube i innych form interakcji

Cel szczegółowy 1.3 Wzrost popularności wśród turystów z zagranicy

Działania

- Wykorzystanie aspektów związanych ze znanymi postaciami obcych narodowości z historii regionu
- Opracowanie wielojęzycznych tablic informacyjnych w wybranych punktach gminy
- Utrzymywanie jak najwyższej jakości obsługi turysty zagranicznego w punktach informacji turystycznej

Cel szczegółowy 1.4 Promocja na forum krajowym i zagranicznym

Działania:

- Walory zabytkowe i kulturowe jednym z podstawowych elementów strategii promocji gminy na różnego rodzaju targach, sympozjach i konferencjach
- Uzyskanie wiodącej roli w realizacji wspólnych działań marketingowych dla całego regionu, mających na celu kreację nowych produktów, wykorzystujących potencjał powiatu i okolicznych miejscowości
- Nawiązywanie współpracy w zakresie dobrych praktyk w ramach partnerstwa zagranicznego
- Udziały w konkursach na najlepiej zadbane zabytki, najciekawszy produkt turystyczny itp.
- Współpraca z mediami, zarówno tradycyjnymi, jak i internetowymi

CEL GŁÓWNY 2 – DBAŁOŚĆ O ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH

Cel szczegółowy 2.1 Organizacja zasad wsparcia dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych

Działania:

- Przeznaczanie środków finansowych z budżetu gminy na najcenniejsze obiekty zabytkowe
- Wspieranie z budżetu działań ratunkowych przy obiektach w najgorszym stanie technicznym

- Współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków przy identyfikacji celów

Cel szczegółowy 2.2 Odpowiednia ekspozycja i promocja najcenniejszych obiektów

Działania:

- Stworzenie jednolitego systemu identyfikacji wizualnej w postaci oznaczeń, tablic, drogowskazów itp.
- Publikowanie folderów, ulotek oraz innych materiałów przybliżających zasoby historyczne gminy mieszkańcom i turystom
- Atrakcyjne przedstawianie obiektów wpisanych do rejestru zabytków za pomocą iluminacji, tworzenia punktów widokowych, prezentacji multimedialnych lub muzycznych

Cel szczegółowy 2.3 Dbalność o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy w gminie

Działania:

- Odpowiednia konserwacja zabytkowej zieleni, stanowiącej krajobraz kulturowy
- Bieżąca pielęgnacja cmentarzy, miejsc kultu i miejsc pamięci
- Rozszerzanie zasobu dziedzictwa kulturowego gminy, m.in. poprzez regularną aktualizację Gminnej Ewidencji Zabytków, inwentaryzację obiektów małej architektury, cmentarzy itp.

Cel szczegółowy 2.4 Kontynuowanie rewaloryzacji kolonii robotniczej „Fryderyk”

Działania:

- Przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania środków z budżetu gminy, a także dodatkowego wsparcia finansowego (zwłaszcza z funduszy europejskich)
- Wsparcie programów prac remontowo-konserwatorskich w celu jak najlepszego zachowania oryginalnej substancji zabytkowej
- Kontynuacja działań związanych z rewaloryzacją całego układu przestrzennego kolonii

Cel szczegółowy 2.5 Edukacja społeczeństwa w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego

Działania:

- Wspieranie działalności organizacji pozarządowych związanych z historią i kulturą, placówek muzealnych, galerii, bibliotek oraz innych instytucji kultury
- Organizacja spotkań, mających na celu upowszechnienie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego
- Wprowadzenie do systemu edukacji szkolnej i przedszkolnej elementów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego swojego regionu
- Obejmowanie przez Władze patronatem honorowym działań społecznych, których dochód przeznaczony jest na potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego (zbiórki, akcje społeczne, loterie i inne)

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania opisane w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Gorzyce powinny być realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Powiatowego Urzędu Pracy, właścicieli oraz zarządców obiektów, parafie, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków wynikających z obowiązujących przepisów prawnych.

Ze strony Gminy Gorzyce zadania będą wykonywane bądź wspierane przez gminne jednostki organizacyjne (szkoły, przedszkola, gminne placówki kultury – np. biblioteka) oraz przez Urząd Gminy w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- prawne (np. poprzez uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów o wartościach artystycznych i zabytkowych, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),
- finansowe (np. udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane przy zabytkach, środki budżetowe na zadania własne z przeznaczeniem na remonty i modernizacje zabytków będących

- własnością Gminy, korzystanie z programów uwzględniających dofinansowanie z środków zagranicznych, nagrody, ulgi finansowe),
- społeczne (działania stymulujące np. w zakresie edukacji, promocji, informacji, działań sprzyjających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami oraz rozwojem turystyki),
 - kontrolne (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego – gminnej ewidencji zabytków),
 - koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z gminami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi i akademickimi, związkami wyznaniowymi)

10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy art. 87 ust. 1 i ust. 5 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata wójt (burmistrz, prezydent) sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Gminy. Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji gminnego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym m.in. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu Gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach,
- liczbę obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu Gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczbę wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczbę utworzonych szlaków turystycznych,

- liczbę wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków w rozdziale 92120 - Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł wewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 ww. ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej ww. tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- dotacje ministra kultury,
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje powiatowe,

- dotacje gminne,
- dotacje województwa,
- dotacje Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji - Fundusz Kościelny.

Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

11.1 ŹRÓDŁA KRAJOWE

DOTACJE NA DOFINANSOWANIE PRAC KONSERWATORSKICH, RESTAURATORSKICH LUB ROBÓT BUDOWLANYCH UDZIELANE PRZEZ MINISTRA WŁAŚCIWEGO DS. KULTURY

Zgodnie z artykułem 73 ustawy o ochronie zabytków jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku. Artykuł 74 stanowi, iż dotacji udziela minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub wojewódzki konserwator zabytków.

Dotacja może być udzielona w wysokości do 50 % nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku. W wyjątkowych sytuacjach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. Także w sytuacji, gdy stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Zgodnie z ustawą (art. 76) dotacja może być udzielona przed i po podjęciu prac z zakresu ochrony zabytków, a szczegółowe rozwiązania przewidują zwrot:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji.

Art. 77 precyzuje zakres prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych na jakie może być przyznana dotacja i jednocześnie stanowi syntetyczną listę działań podejmowanych w ramach ochrony zabytków i opieki nad nim. Nakładami, o których mowa w ustawie są:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań archeologicznych, konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,

- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytkach wpisanych do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15,
- zakup i montaż instalacji przeciw włamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku określa w drodze rozporządzenia właściwy minister.

PROGRAMY OPERACYJNE MINISTERSTWA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Ogłaszane decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego programy operacyjne stanowią podstawę ubiegania się o środki ministerialne na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze. Programy operacyjne określają: cele, zadania, typy projektów, alokację finansową, uprawnionych wnioskodawców, tryb naboru i wyboru wniosków, kryteria oceny, zobowiązania wnioskodawców, wskaźniki monitoringu. Przy ocenie wniosków branych jest pod uwagę wiele kryteriów, m.in.: wartość merytoryczna, zakorzenienie w tradycji, zasadność realizacji projektu, wiarygodność organizatora, efektywność wykorzystania środków. Programy są ogłaszane rokrocznie, z reguły w kilku priorytetach.

Względnie najłatwiej dostępnym, ogólnopolskim źródłem finansowania zabytków, jest Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Dziedzictwo kulturowe”, Priorytet 1 „Ochrona zabytków”. którego celem jest ochrona i zachowanie

materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwacja i rewaloryzacja zabytków oraz udostępnianie zabytków na cele publiczne. Dofinansowanie dotyczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Do priorytetu nie kwalifikują się projekty realizowane przy udziale środków europejskich (np. Regionalnych Programów Operacyjnych). O dofinansowanie mogą starać się osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne jednostki organizacyjne (np. samorządowe jednostki kultury, kościoły lub związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą, organizacje pozarządowe, itp.). Wnioskodawcami nie mogą być państwowe instytucje kultury nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego lub współprowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego i Ministra, państwowe szkoły i uczelnie wyższe, a także podmioty określone w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Skupia się on następujących celach:

- ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego;
- konserwacja i rewaloryzacja zabytków;
- udostępnianie zabytków na cele publiczne.

Wnioskodawcy mogą otrzymać dotację na:

- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji niewymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji wymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

Można jeszcze wspomnieć o priorytecie 3 „Kultura ludowa”, którego celem jest wzmocnienie poczucia tożsamości regionalnej, zachowanie i przekaz wartościowych elementów kultury ludowej oraz promowanie działań artystycznych będących twórczym upowszechnianiem elementów sztuki regionalnej.

Dotacje przeznaczone są np. na działania o charakterze edukacyjnym służące przekazywaniu umiejętności i tradycji, szczególnie w formie tzw. „warsztatów tradycyjnych rzemiosł”, „szkół tradycji” i „szkół ginących zawodów” a także działania na rzecz ochrony unikalnych elementów kultury tradycyjnej, szczególnie w zakresie architektury regionalnej oraz dziedzictwa niematerialnego. O dotacje mogą ubiegać się samorządowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe i prowadzący działalność gospodarczą w sferze kultury.

DOTACJE NA DOFINANSOWANIE PRAC KONSERWATORSKICH, RESTAURATORSKICH LUB ROBÓT BUDOWLANYCH UDZIELANE PRZEZ WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTKÓW

1. Cel rozdziału środków:

Poprawa stanu zachowania zabytków poprzez:

- a) ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego;
- b) konserwację i rewaloryzację zabytków;
- c) udostępnianie zabytków na cele publiczne.

2. Rodzaje kwalifikujących się zadań: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (projekty realizowane bez udziału środków europejskich):

- a) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, niewymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- b) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, wymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- c) przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

3. Uprawnieni wnioskodawcy:

- a) osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa

własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego;

- b) z wnioskiem o udzielenie dofinansowania, o którym mowa w pkt 2 lit. c, może wystąpić wnioskodawca, którego działalność nie jest finansowana ze środków publicznych, po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Wnioskodawcami nie mogą być: państwowe instytucje kultury nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego lub współprowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego i Ministra Edukacji Narodowej, państwowe szkoły i uczelnie wyższe, a także podmioty określone w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

4. Koszty kwalifikujące się do dofinansowania:

- a) dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych może obejmować nakłady konieczne na prace lub roboty określone w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. nr 162, poz. 1568 ze zm.);
- b) dofinansowanie może być udzielone w wysokości do 50% nakładów koniecznych;
- c) dofinansowanie w wysokości do 100 % może być udzielone jedynie w przypadkach gdy:
- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową, albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub robót,
 - stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót.

Wnioskodawca ubiegający się o kwotę wyższą niż 50% nakładów koniecznych jest zobowiązany do uzasadnienia swojego wniosku. Uzasadnienie winno być poparte dokumentem potwierdzającym spełnienie przez wnioskodawcę przesłanek o których mowa w art. 78 ust. 2 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (np. ksero karty białej, szczegółowy opis stanu zachowania obiektu sporządzony przez autora programu prac konserwatorskich, ekspertyza techniczna itp.).

DOTACJE WOJEWÓDZKIE

Proces dofinansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, odbywa się zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie odpowiedniej uchwały Sejmiku Województwa w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze województwa.

DOTACJE POWIATOWE

W myśl art. 81. ust. 1. i 2. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.

Art. 82. 1. precyzuje, iż łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy lub powiatu nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

DOTACJE GMINNE

Zgodnie z art. 81 ww. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 713 finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym.

Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Gminy.

DOTACJE MINISTERSTWA SPRAW WEWNĘTRZNYCH I ADMINISTRACJI – FUNDUSZ KOŚCIELNY

Środki Funduszu Kościelnego, stosownie do art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 61, poz. 354), można przeznaczyć na remonty i konserwację obiektów sakralnych o wartości zabytkowej.

Dotowane będzie tylko wykonanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt - w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.

11.2 ŹRÓDŁA ZAGRANICZNE W RAMACH FUNDUSZY STRUKTURALNYCH

REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY DLA WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO NA LATA 2014-2020

Jest to dokument programowy określający obszary działań, jakie organy wojewódzkie podejmują na rzecz wspierania rozwoju regionu. RPO WSL na lata 2014-2020, wśród trzynastu osi priorytetowych, na piątym miejscu wymienia: Ochronę środowiska i efektywne wykorzystanie jego zasobów, w której wytyczono Działanie 5.3: Dziedzictwo kulturowe z opisem działań i poddziałań, których celem ma być zwiększenie atrakcyjności obiektów kulturowych regionu.

W ramach 1. typu projektu wsparcie skierowane będzie na inwestycje obejmujące prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane dotyczące zabytków nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, przyjęta przez Sejmik Województwa Śląskiego Uchwałą nr IV/38/2/2013 z dnia 01.07.2013 r.

W ramach 2. typu projektu dofinansowywane będą inwestycje obejmujące prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane dotyczące obiektów przynależnych do Szlaku Zabytków Techniki. W obu typach projektu środki nie obejmują inwestycji dotyczących zabytków ruchomych i zabytków archeologicznych oraz przedsięwzięć polegających na odnowie zabytkowych cmentarzy, czy dotyczących wyłącznie zabytkowych parków i innych form zaprojektowanej zieleni. Wsparciem objęte będą obiekty przeznaczone na cele kulturalne. Maksymalna wartość pojedynczego projektu wynosi 5 mln euro kosztów całkowitych.

Prace związane z dostosowaniem obiektów dziedzictwa kulturowego do potrzeb osób niepełnosprawnych, a także prace związane z zabezpieczeniem obiektów dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń (np. monitoring, instalacje alarmowe, przeciwpożarowe itp.) będą możliwe do realizacji jako elementy szerszych inwestycji polegających na przeprowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych w obiektach dziedzictwa kulturowego. W ramach działania 5.3. kwalifikowalne będą prace w otoczeniu obiektu do kwoty 200 000 zł. Nie jest możliwe dofinansowanie projektu polegającego wyłącznie na zagospodarowaniu otoczenia. Wsparcie nie będzie kierowane na budowę od podstaw nowej infrastruktury kulturalnej. Możliwe natomiast będą inwestycje infrastrukturalne mające na celu niezbędne dostosowanie istniejącego obiektu do nowych funkcji kulturalnych. Nie będą finansowane projekty dotyczące organizacji imprez o charakterze kulturalnym, takich jak wystawy, festiwale, które nie przynoszą efektów w dłuższej perspektywie czasowej. Wyklucza się wspieranie obiektów zabytkowych lub ich części przeznaczonych na cele mieszkaniowe, będących siedzibami szkół, służby zdrowia, poczty, administracji publicznej lub spełniającymi cele administracyjne.

PROGRAM OPERACYJNY INFRASTRUKTURA I ŚRODOWISKO

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego największe znaczenie ma oś priorytetowa VIII – Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury, w ramach której wskazano Priorytet inwestycyjny 6 C – Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Priorytet zakłada lepszą dostępność infrastruktury kultury i dziedzictwa kulturowego oraz wzrost kompetencji kulturowych społeczeństwa jako ważnych elementów konkurencyjności gospodarki. Rezultatem interwencji będzie poprawa

uczestnictwa społeczeństwa w kulturze skutkująca wzrostem poziomu kompetencji kulturowych oraz postaw kreatywnych, jako ważnych elementów poprawy konkurencyjności gospodarki.

W ramach priorytetu inwestycyjnego wsparciem objęte będą kompleksowe zadania związane z ochroną i udostępnieniem, w tym turystycznym, zabytków o znaczeniu ogólnopolskim i światowym, w tym znajdujących się na liście Światowego Dziedzictwa UNESCO i liście obiektów uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii. Przewiduje się również realizację projektów dotyczących rozwoju zasobów kultury jako miejsc prezentacji dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez poprawę standardów funkcjonowania instytucji kultury, pełniących rolę kulturotwórczą i rolę ośrodków życia kulturalnego w wielu miastach Polski. Wspierane będą również nowoczesne rozwiązania w zakresie dostępu do kultury.

Wsparciem objęte zostaną projekty dotyczące infrastruktury małej skali, dla których maksymalna wartość wynosi 5 mln euro kosztów całkowitych; w przypadku projektów dotyczących dziedzictwa kulturowego znajdujących się na liście UNESCO próg ten wynosi 10 mln euro.

Beneficjentami w ramach priorytetu inwestycyjnego będą instytucje kultury, archiwa państwowe, jednostki samorządu terytorialnego, szkoły i uczelnie artystyczne prowadzone i nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe, podmioty zarządzające obiektami indywidualnie wpisanymi na Listę Dziedzictwa UNESCO. Wsparcie będą mogły uzyskać również partnerstwa projektowe zawiązane przez uprawnionych beneficjentów

Grupami docelowymi wsparcia będą użytkownicy wspieranej infrastruktury, tj. mieszkańcy całej Polski oraz turyści (również zagraniczni). Infrastruktura ta zlokalizowana jest głównie na terenie miast wojewódzkich (i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie) oraz w mniejszym stopniu w miastach regionalnych i subregionalnych.

11.3 ŹRÓDŁA ZAGRANICZNE POZAUNIJNE

MECHANIZM NORWESKI I MECHANIZM FINANSOWY EOG

Środki nowej perspektywy Mechanizmu zostały uruchomione w drugiej połowie 2011 roku. Dofinansowanie może sięgać nawet 90% kosztów kwalifikowanych w zależności od rodzaju beneficjenta. Wzorem poprzedniej perspektywy będzie można ubiegać się o środki w ramach priorytetu poświęconego ochronie kulturowego dziedzictwa europejskiego, a w szczególności na projekty dotyczące:

- rewitalizacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, szczególnie realizowane w ramach przyjętych strategii rozwoju produktów turystyki kulturowej,
- rewitalizacji historycznych obszarów miejskich,
- rewitalizacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne zespołów fortyfikacyjnych oraz budowli obronnych,
- rewitalizacji obiektów przemysłowych o wysokiej wartości historycznej na cele kulturalne, w szczególności na muzea nowoczesności,
- renowacji, ochrony i zachowania miejsc pamięci i martyrologii,
- budowy i rozbudowy publicznych i niekomercyjnych instytucji kultury o europejskim znaczeniu,
- budowy, rozbudowy, odbudowy i adaptacji infrastruktury kulturowej w miejscach o symbolicznym znaczeniu dla polskiej kultury,
- kompleksowych programów konserwacji i digitalizacji zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych i archiwaliów istotnych dla europejskiego dziedzictwa kulturowego,
- tworzenia systemów zabezpieczeń przed nielegalnym wywozem dzieł sztuki oraz zabezpieczenie zabytków ruchomych i nieruchomych przed kradzieżą i zniszczeniem.

Uwaga! Wskazane powyżej możliwości wsparcia finansowego mają charakter informacyjny. W celu znalezienia dokładnych szczegółów oraz odpowiedniej formy dofinansowania na określone zadania należy dotrzeć do dokumentów programowych oraz kryteriów przyznawania dotacji, ponieważ co roku mogą one ulegać zmianom.

12. MISJA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Gorzyce jest dokumentem długofalowym, zapisy w nim zawarte powinny być brane pod uwagę we wszelkich działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Konsekwentna realizacja założeń Programu przyczyni się do poprawy jakości środowiska kulturowego gminy, wzrostu nakładów finansowych na inwestycje związane z obiektami zabytkowymi (zarówno w przypadku osób prywatnych, administracji publicznej, jak i organizacji pozarządowych), szerszej promocji gminy i przyciągnięcia turystów, a także do wzrostu świadomości regionalnej mieszkańców i poprawy ich sytuacji materialnej.

W sporządzanych co cztery lata aktualizacjach Programu powinny znajdować się odniesienia do uaktualnionych zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, zawartych w innych dokumentach strategicznych gminy, zwrócić też należy uwagę na wyszczególnienie obowiązujących w danym momencie aktów prawnych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami kładzie szczególny nacisk na wykorzystanie istniejących źródeł finansowania inwestycji związanych z opieką nad zabytkami, intensywne działania w obszarach najbardziej atrakcyjnych historycznie, promocję dziedzictwa kulturowego oraz wypracowanie odpowiednich schematów współpracy administracji samorządowej z właścicielami obiektów zabytkowych.

Biorąc pod uwagę korzystne położenie gminy Gorzyce, bogactwo obiektów posiadających wartości zabytkowe oraz skuteczne działania samorządu w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych, Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki gminy w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy. Wszystkie te elementy przyczynią się do postrzegania gminy Gorzyce jako miejsca przyjaznego turystom i inwestorom, dumnego ze swoich walorów zabytkowych oraz dbającego o własne dziedzictwo kulturowe i historyczne.

ZESTAWIENIE OBIEKTÓW WPISANYCH DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Obiekty architektury

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Nr karty GEZ
1	Bełsznica	Budynek Mieszkalny	ul. Raciborska 18	1
2	Bełsznica	Budynek Mieszkalny	ul. Raciborska 26	2
3	Bełsznica	Budynek Mieszkalny	ul. Raciborska 31	3
4	Czyżowice	Budynek Mieszkalny	ul. Wiejska 34	4
5	Gorzyce	Pałac tzw. dolny	ul. Bogumińska	5
6	Gorzyce	Kościół parafialny pw. św. Anioła Stróża	ul. Kościelna	6
7	Gorzyce	Budynek Mieszkalny	ul. Raciborska 83	7
8	Gorzyce	Dawna lodownia	ul. Zamkowa	8
9	Gorzyce	Dawny pałac myśliwski tzw. „Górny”, obecnie wojewódzki ośrodek leczenia odwykowego i zakład opiekuńczo - leczniczy	ul. Zamkowa 8	9
10	Gorzyczki	Dawny folwark (obora i stajnia)	ul. Wiejska	10
11	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek Mieszkalny dla robotników (Familok)	ul. Kopalniana 57	11
12	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek Mieszkalny dla robotników (Familok)	ul. Kopalniana 59	12
13	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek Mieszkalny dla robotników (Familok)	ul. Kopalniana 61	13
14	Gorzyczki	Dawna kopalnia węgla kamiennego „Fryderyk”	ul. Leśna	14
15	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek Mieszkalny dla robotników (Familok)	ul. Leśna 1	15
16	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek Mieszkalny dla robotników (Familok)	ul. Leśna 3	16
17	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek Mieszkalny dla robotników (Familok)	ul. Leśna 5	17
18	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek Mieszkalny dla robotników (Familok)	ul. Leśna 7	18
19	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek Mieszkalny dla robotników (Familok)	ul. Leśna 39	19

20	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk – budynek mieszkalny dla urzędników zwany Beamtrem	ul. Leśna 40	20
21	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek Mieszkalny dla robotników (Familok)	ul. Leśna 41	21
22	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek Mieszkalny	ul. Leśna 42	22
23	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk – budynek mieszkalny dla urzędników zwany Beamtrem	ul. Leśna 44	23
24	Gorzyczki	Dawna willa dyrektora kopalni „Fryderyk”, obecnie szkoła i przedszkole	ul. Leśna 46	24
25	Olza	Budynek Mieszkalny	ul. Bogumińska 5	25
26	Olza	Budynek stacji kolejowej	ul. Dworcowa 56	26
27	Olza	Budynek Mieszkalny	ul. Dworcowa 72	27
28	Olza	Kolonia Olecka - Budynek Mieszkalny dla robotników	ul. Dworcowa 90	28
29	Olza	Kolonia Olecka - Budynek Mieszkalny	ul. Dworcowa 92	29
30	Olza	Kolonia Olecka - Budynek Mieszkalny	ul. Dworcowa 94	30
31	Olza	Kolonia Olecka - Budynek Mieszkalny	ul. Dworcowa 98	31
32	Olza	Kolonia Olecka - Budynek Mieszkalny	ul. Dworcowa 102	32
33	Olza	Kościół parafialny pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Pokoju	ul. Szkolna 9	33
34	Olza	Budynek Mieszkalno - gospodarczy	ul. Wiejska 44	34
35	Osiny	Budynek Mieszkalny	ul. Sikorskiego 47	35
36	Rogów	Budynek Mieszkalny	ul. Raciborska 28	36
37	Rogów	Kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa	ul. Raciborska 40	37
38	Turza Śląska	Dawny folwark (spichlerz i stajnia)	Skrzyżowanie ulic: Tadeusza Kościuszki / Wodzisławska	38
39	Turza Śląska	Budynek Mieszkalny	ul. Powstańców Śląskich 28	39
40	Turza Śląska	Kościół parafialny pw. Matki Bożej Fatimskiej	ul. Tysiąclecia 15	40
41	Uchylsko	Budynek Mieszkalny	ul. Wiejska 24	41
42	Uchylsko	Budynek Mieszkalno - gospodarczy	ul. Wiejska 63	42

Obiekty małej architektury

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Nr karty GEZ
1	Bielsznica	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Raciborska 34 / Wałowa	43
2	Bielsznica	Kapliczka kubaturowa pw. Matki Boskiej Bolesnej	ul. Wałowa 23 / Stawowa	44
3	Bluszczów	Kapliczka kubaturowa pw. Św. Antoniego	ul. Kamieńska 13	45
4	Bluszczów	Kaplica kubaturowa Machników	ul. Powstańców 16	46
5	Bluszczów	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Powstańców 27	47
6	Bluszczów	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Wiejska 16 / Powstańców	48
7	Bluszczów	Figura św. Jana Nepomucena	Na wzgórzu na granicy Bluszczowa i Rogowa	49
8	Bluszczów	Pomnik Powstańców Śląskich	ul. Powstańców (na terenie parku Olszynka)	50
9	Czyżowice	Krzyż cmentarny	ul. Polna (cmentarz parafialny)	51
10	Czyżowice	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Wiejska 34	52
11	Czyżowice	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Wiejska 42	53
12	Czyżowice	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Wodzisławska 12 / Nowa	54
13	Gorzyce	Cmentarz	ul. Kościelna	55
14	Gorzyce	Rzeźba – Ecce Homo	ul. Kościelna	56
15	Gorzyce	Rzeźba - pieta	ul. Kościelna	57
16	Gorzyce	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Kościelna	58
17	Gorzyce	Krzyż cmentarny kapliczkowy	ul. Kopernika	59
18	Gorzyce	Kapliczka domkowa pw. św. Urbana	ul. Ogrodowa 20	60
19	Gorzyce	Krzyż kamienny Kapliczkowy	ul. Raciborska 27	61
20	Gorzyce	Kapliczka kubaturowa „Na Źródle”	ul. Wierzbowa 11 / Klonowa	62
21	Gorzyczki	Kaplica Architektoniczna pw. Św. Jana Nepomucena	ul. Wiejska 20	63
22	Gorzyczki	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Wiejska 112	64
23	Odra	Kapliczka kubaturowa pw. Św. Jana Nepomucena	ul. Główna 23	65
24	Odra	Krzyż kamienny Kapliczkowy	ul. Główna 40a	66
25	Odra	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Rogowska 13 / Polna 2	67
26	Olza	Krzyż pokutny	ul. Wiejska 16 (przeniesiony z ul. Dworcowej 5)	68

27	Olza	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Dworcowa 14 / Bogumińska	69
28	Olza	Kapliczka kubaturowa pw. Świętej Rodziny	ul. Wiejska 16	70
29	Rogów	Krzyż pokutny (tzw. Maltańczyk)	ul. Raciborska 40 (przy kościele)	71
30	Rogów	Kaplica kubaturowa	ul. Raciborska / Lipowa (przy cmentarzu par.)	72
31	Rogów	Krzyż pokutny	ul. Raciborska 40 (przy kościele, przeniesiony ze skrzyżowania przy cmentarzu)	73
32	Rogów	Krzyż kamienny Kapliczkowy	ul. Raciborska / Parkowa	74
33	Rogów	Krzyż kamienny Kapliczkowy	ul. Raciborska 94b	75
34	Rogów	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Wyzwolenia 34	76
35	Rogów	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Wyzwolenia 71	77
36	Rogów	Kaplica kubaturowa	ul. Wyzwolenia 101	78
37	Turza Śląska	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Powstańców Śląskich 29	79
38	Turza Śląska	Kaplica kubaturowa na „Nawsiu”	ul. Powstańców Śląskich 40	80
39	Turza Śląska	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Powstańców Śląskich 100	81
40	Turza Śląska	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Starowiejska / Bogumińska	82
41	Turza Śląska	Figura Najświętszego Serca Pana Jezusa	ul. Tysiąclecia 15	83
42	Turza Śląska	Krzyż cmentarny	ul. Tysiąclecia 15 (cmentarz parafialny)	84
43	Uchylsko	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Wiejska 63	85
44	Uchylsko	Kaplica kubaturowa	ul. Wiejska 68a	86
45	Uchylsko	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Wiejska 68a	87

Stanowiska archeologiczne

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Nr karty GEZ
1	Gorzyczki	grodzisko średniowieczne typu stożkowatego	Stanowisko nr 1 w Gorzyczkach (AZP 105-41)	88

Uzasadnienie

w sprawie przyjęcia Gminnego programu opieki nad zabytkami na terenie Gminy Gorzyce na lata 2021 - 2024.

Gmina zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym w zakresie zadań własnych realizuje sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zaś obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami został wprowadzony przez ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminny program opieki nad zabytkami, sporządzany na okres 4 lat, jest dokumentem określającym podstawowe zadania gminy w zakresie ochrony zabytków – obejmujące zarówno zahamowanie degradacji i poprawę stanu zachowania wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego, jak i wykorzystanie tych zasobów na potrzeby kształtowania interesującego wizerunku gminy.

Zgodnie z art. 87 ust. 1 ww. ustawy, program sporządzany jest przez Wójta Gminy, a następnie, przyjmowany przez Radę Gminy po uzyskaniu pozytywnej opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym, a z jego realizacji Wójt sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy. Zgodnie z art. 19 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustalenia programu uwzględniane będą w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

W związku z powyższym, podjęcie uchwały uważa się za uzasadnione.